

Valborg og Björgólfur á hlaðinu á Tungufelli. Framan við bæinn er myndarlegur grjótgarður hlaðinn úr litskrúðugu grjóti.

„Pað er þjálfun að þekkja grjót“

Arndís Þorvaldsdóttir ræðir við hjónin Valborgu Guðmundsdóttur og Björgólf Jónsson, Tungufelli í Breiðdal

Við Þorsteinn Gústafsson ökum sem leið liggur inn Norðurdal í Breiðdal. Ferðinni er heit ið að Tungufelli, sem ásamt Þorvaldsstöðum er innsti bær dalsins. Erindið er að hitta að máli ábúendur, Valborgu Guðmundsdóttur og Björgólf Jónsson sem þar byggðu nýbýli úr landi Þorvaldsstaða, æskuheimili Björgólfss, fyrir réttum 40 árum. Björgólfur bóndi er áhugamaður um steinasöfnun og erindið að Tungufelli, er m.a. að fá að skoða myndarlegt steinasafn, sem hann hefur komið sér upp og fræðast svolítið um lífshlaup þeirra hjóna. Þegar rennt er í hlaðið blasir við augum haglega hlaðinn grjótgarður framan við húsið, þar sem gefur að líta sýnishorn af litauðgi íslenskrar steinaflóru. Húsráðendur bjóða í bæinn og eftir að hafa skoðað steinasafnið sem fyllir þrjú herbergi í húsinu, er sest í eldhúsið að spjalli og húsfreyja ber á borð kaffi og pönnukökur. Skrásetjari þessarar greinar kann á fáum stöðum betur við sig en í eldhúskrók á íslensku sveitaheimili og eldhúsið á Tungufelli er þar engin undantekning. Talið berst að áhugamáli húsbóndans, steinasöfnun.

Með flís af jaspis við hjartað

„Ég leit aldrei á steina þegar ég var krakki“, segir Björgólfur, „þetta byrjaði svona smátt og smátt. Ég greip með mér Stein og Stein, þegar eg

var í smalamennsku eða á ferð hér um nágrennið í öðrum erindum. Seinna fór ég að ganga hér um fjöllin í þeim tilgangi einum að leita að steinum. Svo hefur maður farið í lengri leiðangra. Ég er viljugastur við þetta ef ég fæ einhvær góðan með **BOKASAÐEN**. Steinarnir hér í safninu eru langflestir af

„Ég veit ekkert um grjót og er ekkert montinn af mínu grjóti“, segir Björgólfur, sem hér stendur framan við hluta af steinasafninu.

svæðinu frá Hornafirði til Norðfjarðar og ég gæti trúð um helmingur þeirra væri héðan úr landareigninni eða næsta nágrenni“.

Í augum flestra sem um landið fara er hver steinn öðrum líkur. Hvar er helst von fallegra steina?

„Það er best fyrir óvana að byrja að leita í lækjarfarvegum og giljum, þar er oft ýmislegt að sjá. Það er þjálfun að þekkja grjót, það fer ekki á milli mála. Oftast eru þetta ósköp venjulegir steinar að sjá með grágrýtisblað, en þegar betur er að gáð skera þeir sig á einhvern hátt úr umhverfinu. Þetta lærist með tímanum. Annars veit ég ekkert um grjót og er ekkert montinn af mínu grjóti.“

„Vertu ekki með þetta líttillæti Björgólfur“, skýtur Valborg inn í og sýnir okkur „steinaprótó-kollu“ bónda síns. Þar hefur hver steinn í safninu verið skráður á númer, ásamt upplýsingum um fundarstað og fundarár. Síðast var fært í bókina árið 1993 og hästa númerið er 770. Þessi tala segir þó ekki allt um fjölda steina í eigu Björgólfss, þar sem í mörgum tilvikum fundust fleiri en einn steinn á sama stað, sem skráðir eru á sama númer og eftir er að skrá það sem bæst hefur í safnið frá árinu 1993. Og Valborg heldur áfram: „Mágur minn Svavar Guðmundsson, hefur aðstoðað okkur við skráninguna. Hann er kennari og mikill áhugamaður um steinasöfnun. Hann hefur komið hingað á hverju sumri í ein 25 ár.“

Björgólfur: „Hann liggar hérra við og við förum í grjót öðru hvoru þegar tími vinnst til.“

Margir trúa því að orka búi í steinum og menn geti sótt í þá kraft. Hvaða skoðun hafa hjón-

in á Tungufelli á því?

Björgólfur: „Menn geta vissulega sótt sér kraft í grjótið, en það er mismunandi eftir tegundum og steinn sem gefur einum orku getur verið öðrum gagnslaus. Hver og einn verður að finna sinn orkusteин.“

Sjálfur gengur Björgólfur með slípaða flögu af rauðum jaspis í brjóstvasanum og segir sposkur, að hann komi hjartanu á hreyfingu.

„Fólk sækir í að eignast steina og margir trú því, að í þeim felist kraftur“, bætir Valborg við. „Ég man t.d. eftir norskri konu, sjúkrabjálfsara, sem bjó um tíma á Breiðdalsvík. Hún hafði mikla trú á mætti steina og fékk m.a. hrafntinnu hjá Björgólfí, sem hún taldi að hjálpaði gegn svefnleysi. Þegar hún átti von á sínu fyrsta barni ákvað hún að eignast það heima í Noregi. Á meðal þess sem hún hafði með sér héðan að heiman var hrafntinnan. Nú, þegar að því kom að barnið fæddist, var hún flutt á sjúkrahús í borg sem var töluverðan spöl frá dvalarstað hennar. Hún gleymdi í ódagotinu, sem oft vill verða þegar börn eru á leið í heiminn, að taka með sér hrafntinnuna. Eftir að barnið var fætt átti hún erfitt með svefn og létt senda eftir molanum töluvert langan veg. Um leið og hún var komin með hann undir koddann sagðist hún hafa sofnað og svaf langt til í two sólarhringa.“

Það var nú stundum farið á ball

Pau Valborg og Björgólfur hafa komið steinasafninu haganlega fyrir í hillum. Liggur ekki gífurleg vinna að baki?

Sýnishorn úr steinasafni Björgólfss. Hver steinn er númeraður og færður til bókar með upplýsingum um fundarstað og fundarár.

Björgúlfur: „Það er geysilegt verk að þrífa steinana, ef vel á að vera. Ég hef verið heldur lat-ur við það. Ég hef heldur aldrei farið út í það að slípa eða saga, heldur fengið sagaðan fyrir mig Stein og Stein í Reykjavík.“

En hvert hefur hlutverk húsfreyjunnar verið í steinasöfnuninni?

„Aðallega að ergja mig yfir grjótinu“, svarar Valborg af bragði, „það er helst að ég dusti af þessu rykið.“

En henni er greinilega ekki eins leitt og hún lætur og hvað varðar þekkingu á steinum er ekki komið að tómum kofunum hjá henni. Hún sýnir stolt sjaldgæfustu steinanna í safninu, fluorit og barit. Það síðarnefnda fann Björgólfur í „Ólukku“, viðsjárverðri skriðu í tindum á milli Fáskrúðsfjarðar og Stöðvarfjarðar.

Valborg: „Savar mágur minn fór með þennan Stein suður og sýndi jarðfræðingum og þeir fullyrtu að hann væri ekki til hér á landi og hefði borist til okkar eftir öðrum leiðum. Það var ekki fyrr en Björgólfur hafði unnið það til að fara aftur á fundarstaðinn og sótt fleiri sýnishorn að þeir trúðu okkur.“

Valborg segir steinasöfnun „ættgengan fjanda“ í fólk Björgólfss. Systur hans Helga Björg og Oddný hafa báðar safnað steinum og hann og Petra Sveinsdóttir, steinakonan fræga á Stöðvarfjörði eru braeðrabörn.

Björgólfur: „Ég var hjá föður Petru til sjós þegar ég var unglingsur. Hún var þá um fermingu og strax byrjuð að hlaupa upp um fjöll og firnindi í leit að grjóti. Það tíðkaðist ekki þá, og fólk taldi hana ekki normal. Ég varð svo sem var við það

sama hjá fólk, þó seinna væri, ef það henti að ég fór að gá að grjóti um hásláttinn.“

Pegar skrásetjari spyr Björgólf hvort allar hans frístundir hafi farið í steinasafnið, er svarið:

„O, nei, maður hefur nú brugðið sér á ball inn á milli.“

„Já, og beint í grjótið á eftir,“ bætir Valborg við. „Ég get sagt ykkur sögu af því hvað hann Björgólfur leggur á sig þegar grjót er annars vegar. Einhverju sinni fór hann á ball. Ég var heima, nennti ekki með, af einhverjum ástaðum sem ég man ekki lengur. Seint um kvöldið hringir tengda-dóttir okkar í bílsíma, hafði þá verið að keyra út með Berufirði þar sem um daginn hafði verið sprengdur klettur vegna vegagerðar. Hún þóttist í rökkrinu sjá að þarna mundi vera óvenjulegt grjót og bað mig að láta Björgólf vita. Þegar hann kom heim undir morgun sagði ég honum strax frá þessu. Hann gaf sér ekki tíma til að leggja sig heldur æddi suður fyrir Berufjörð, en hann kom líka heim með fallega ametyststeina úr þeirri ferð.“

„Já mér þykir nú einna mest til um þá af þessu grjóti mínu,“ bætir Björgólfur við. „Ég þurfti svo mikil að hafa fyrir þeim.“

Valborg er all góður hagyrðingur. Hefur steinasöfnun bónadans aldrei orðið tilefni til vísu?

„Það er nú svoleiðis með þessa vísnagerð mína, að þetta er eithvað sem verður til á stundinni og ég hirði aldrei um að skrifa það niður. Stundum fer einhver með vísu og segir sem svo: „þú hlýtur nú að kunna hana þessa, þú gerðir hana

„Það er nú svoleiðis með þessa vísnagerð mína, að þetta er eithvað sem verður til á stundinni“

Valborg er mikil hannyrðakona. Á meðal þess sem hún hefur saumað er mynd af hundinum Vaski. Eins og glöggt má sjá á myndinni er rakkinn íslenskur að kyni. Þau hjón létu bandarískan áhugamann um ræktun íslenska hundsins hafa Vask á sínum tíma og er hann nú virðulegur ættfaðir hunda af íslensku kyni vestan Atlantsála. Myndin er unnin eftir ljósmynd, Svavar Guðmundsson mágor Valborgar teiknaði eftir myndinni upp á rúðustrikaðan pappír og bjó til munstur, sem Valborg taldi út saumsmyndina út eftir.

sjálf,“ en ég kem sem af fjöllum og man ekki neitt. Það hefur orðið lenska hér í Breiðdal að ég yrki nefndarvísus fyrir þorrablotin. Ég hef oft ætlad að koma mér út úr þessu, en maður þekkir alla og það er erfitt að segja nei við vini og kunningja. Einu sinni þegar við hjónin vorum í nefnd fékk Björgólfur þessa vísu:

*Björgólfur unir í urðunum best
hann ást mikla hefur á steinunum fest.
Hann telur að jaspisinn gildi sem gull
af grjóti og sandi er stofan hans full.*

Mín var á þessa leið:

*Valborg sig álítur ort geta ljóð.
Í einstaka tilfelli reynast þau góð.
- En flest sem hún hnoðar er ljótasti leir,
égg legg til hún þagni og yrki ekki meir.*

Talið berst aftur að dansleikjum, þau Valborg og Björgólfur hittust fyrst á dansleik að Eydöldum í Breiðdal.

Björgólfur: „Fyrri á árum voru oft haldin böll hér inn á Dölunum. Það var stundum dansað á bæjunum, Ásunnarstöðum, Höskuldsstöðum og Hóli. Svo fórum við systkinin oft á skemmtanir í Skriðal. Á þessum dansleikjum var spilað fyrir dansi annað hvort á harmonikku eða oðgel og nöttin notuð. Það var alltaf dansað fram í birtingu, birtan notuð til að gagna heim. Þegar þang-

að kom var svo farið beint í sláttinn eða annað bústang eftir því sem til fél.

„Þau voru nú svoddan óttalegir æringjar, systkinin á Porvaldsstöðum“, skýr Valborg inn í. „Suður á Fossárdal þar sem að ég ólst upp var minna um ballferðir. Ég fór fyrst á alvöruball árið 1937. Þá fórum við fjórar stelpur ríðandi saman yfir Berufjarðarskarð og ferðalagið varð mér miklu minnisstæðara heldur en ballið. Árið 1944, þegar fyrst var halddið upp á 17. júní hér í Breiðdal, fór ég á þá samkomu. Þá gengum við að heiman þangað sem bærinn Lindarbrekka er nú, en þar hafði pabbi bátkænu í fjöranni sem hann ferjaði okkur á yfir fjörðinn. Síðan gengum við í eina þrjá tíma út að Krossi, en þaðan fengum við að sitja á bílpalli á samkomuna.“

Björgólfur: „Það þótti ekki tiltökumál í þá daga að leggja svolítið á sig til að komast á ball.“

Fæðing við lugtarljós

Á meðal þeirra sjaldgæfu steina sem Valborg hefur dregið fram er blóðstein. Þjóðtrúin segir að hann hjálpi konum í barnsnauð, en Valborg gegndi ljósmóðurstörfum í Breiðdal og víðar um 35 ára skeið.

„Haustið sem ég var 19 ára fór til Reykjavíkur til að nema ljósmóðurfræði. Ég gekk í Ljós-mæðrafélagið daginn sem ég var tvítag og gerðist síðan ljósmóðir í Beruneshreppi. Fyrsta barnið sem ég tók á móti, eftir að ég fékk skírteinid var síðasta barn Stefaníu og Reimars, föðurbróður míns, en þau bjuggu þá í Vífenesi, sem er býli fyrir innan Ejjólfssstaði á Fossárdal. Fæðingin gekk ágætlega, enda var þarna ekki um neina nýliða að ræða. Því drengurinn sem fæddist var þeirra 17. barn. Áður en við Björgólfur byggðum upp hér á Tungufelli, bjuggum við um tíma í Gautavík á Berufjarðarströnd og þar fæddist elsti sonur okkar Jón árið 1947. Þegar hann var aðeins nokkurra vikna gamall var ég kölluð til að sitja yfir konu á næsta bæ. Þetta var í kuldatíð að vetrarlagi, frostið um 10 stig. Ég varð auðvitað að tak að drenginn með mér og við brugðum á það ráð að vefta hann inn í säng og Björgólfur hljóp síðan með hann undir hendinni. Sem betur fer var undan vindinum að fara og leiðin ekki í löng. Eftir að ég flutti hingað í Tungufell varð ég ljósmóðir hér í Breiðdal, en var oft sett um tíma, eins og það var kallað, suður á Strönd, eins tók ég einstaka sinnum á móti börnum suður í Álfstafirði.

Á þessum árum var mikið um fæðingar í Breiðdal og ég fór margar ferðir að vetrarlagi gangandi hér yfir hálsinn. Einu sinni gekk ég ólétt yfir Berufjarðarskarð í febrúar, það var vond

Ég varð auðvitað að að taka drenginn með mér og við brugðum á það ráð að vefta hann inn í säng og Björgólfur hljóp síðan með hann undir hendinni.

Margrét við eldhús-gluggann þar sem lífsundrin gerast úti fyrir.

ganga. Ég tók í þeirri ferð á móti frænda mínum suður á Berufjarðarströnd. Síðustu ljósubörnin mín voru tvær stelpur sem fæddust með viku millibili, þær eru núna 19 ára. Næst síðasta fæðingin var reyndar dálitið söguleg, en aðstæður voru þannig, að ekkert rafmagn var á bænum. Fæðingin gekk ljómandi vel, og leknirinn sem var kominn á staðinn mér til halds og traust, fékk það hlutverk að lýsa mér með gamalli fjóslukt á meðan ég tók á móti barninu. Þetta gekk allt ágætlega og stúlkun sem þarna kom í heiminn var í fyrra ein af keppendum í Fegurðarsamkeppni Austurlands.“

Par gerast lífsundrin

Björgólfur og Valborg hættu búskap þegar skorið var niður við riðu. Ástæðan var sú að fjárhús þeirra voru orðin svo gömul og léleg að ekki var viðlit að hreinsa þau eins og reglur segja til um. Húsdýrin á Tungufelli eru tveir minkahundar og þeir hafa nóg að gera því Björgólfur sér um minkaeyðingu, ásamt Halldóri Péturssyni bónda í Engihlíð, á svæðinu frá Fáskrúðsfirði suður í Stöðvarfjörð. Kraftmikill sjónauki stendur í eldhúsglugganum. Hann nota hjónin til að fylgjast, sér til gamans, með hreindýrahjörð sem á vetrum hefst við innar í dalnum, rétt við túnfótinn á Tungufelli. Og stundum verða þau vitni að lífsundrum.

Valborg: „Ég var hér í eldhúsinu að dunda við baka eitt vorið og fylgdist með öðru auganu með hreinkú sem hafði skilið sig út úr hópnum og var að stjáklak hér á túninu. Við héldum að hún væri eithvað veik. En allt í einu var fæddur svolti-

ill kálfur. Auminginn litli reyndi að bröltá á fætur, en datt alltaf aftur. Það var norðan sveljandi og kuldí. Mér fannst merkilegt að sjá, að í hvert skipti sem hann datt lagðist móðirin niður hjá honum og hafði vit á að leggjast þannig að hún skýldi honum fyrir norðangarranum. Daginn eftir voru þau horfin.“

Margir bændur flytja í þéttbýlið þegar aldurinn færist yfir. Eru þau Tungufellshjón á leið þangað?

Valborg: „Nei, ætli við sitjum ekki hér eins og steinarnir meðan heilsan leyfir. Við unum okkur við eitt og annað, eins og t.d. að raða saman púsluspilum.“ Húsfreyja bendir á gríðarstórt púsluspil sem tekur yfir hálft eldhúsborðið, að-eins er eftir að koma fyrir örfáum púslum. „Svo þykir mér ákaflaga gaman að ráða krossgátur.“

„Hér líður okkur vel,“ bætir Björgólfur við. „Ég held að fólk sé hvergi eins einmana, eins og í margmenninu.“

Það er komið að kveðjustund. Við kveðjum húsráðendur á hlaðinu eftir að myndatökur hafa farið fram. Valborg bendir okkur á Slöttinn, fjallstind sem mænir einn margra braeðra yfir hálsinn.

„Pennan tind hafði ég fyrir augunum sem barn heima á Fossárdal,“ segir hún, „og þó ótrúlegt sé er hann mjög svipaður að sjá héðan af hlaðinu.“ Við kveðjum hjónin í Tungufelli létt í geði eftir skemmtilega samverustund. Á þeim bæ er ekki lifað eftir klukku og streita virðist óþekkt hugtak. Hver veit nema að við höfum á þessari stundu byrgt okkur upp af orku fengimi úr steináriki Björgólfss bónda.